

Analysis of the Theme of the Role of Belief in God's Attributes in Strengthening a Healthy Personality and Mental Health based on Tafsir Al-Mizan

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Seyyed Mahdi Mousavi Darcheh¹
Hossein Hajipour^{2*}

How to cite this article

Seyyed Mahdi Mousavi Darcheh, Hossein Hajipour. Analysis of the Theme of the Role of Belief in God's Attributes in Strengthening a Healthy Personality and Mental Health based on Tafsir Al-Mizan, *Journal of Quran and Medicine*. 2023; 8(2): 52-63.

1. PhD student, Department of Islamic Philosophy and Theology, University of Religions, Qom, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Education, Yadgar Imam Branch (RA), Islamic Azad University, Shahrari, Tehran, Iran (Corresponding Author).

* Correspondence:

Email: hajipour110@chmail.ir

Article History

Received: 2023/04/01

Accepted: 2023/10/07

ABSTRACT

Contemporary man suffers from mental disorders and although psychologists and other researchers have offered solutions including the use of religious beliefs for treatment, but according to the verses of the Quran, the role of belief in the attributes of God in strengthening a healthy personality and mental health is one of the appropriate solutions. It is for treatment. For this reason, the present research has sought to achieve a model of logical belief and correct knowledge of God based on the Qur'anic interpretation of God's attributes by relying on Al-Mizan's interpretation, while explaining the relationship of God's attributes with healthy personality and mental health. Human health and mental health. The results obtained are that it is impossible to understand God's essence and it is possible to discover God's attributes according to the capacity, and therefore, in the model in question, God is a Lord and a manager, who through His mercy, His Lordship is spread in all attributes and the classification of God's attributes is based on the axis of Lordship. It leads to rational belief in God. On the other side of the pattern is the existential structure of a healthy personality, which is in the light of the correct connection to God's attributes with components such as goal orientation and meaningfulness, faith and motivation, concentration and calmness, trust and hope, self-esteem and self-integrity, responsibility, avoiding sin and in It is related to mental health and it leads to the manifestation of God's attributes and closeness to the Almighty.

Keywords: Quranic Model, Belief in God's Attributes, Healthy Personality, Mental Health, Tafsir Al-Mizan

تحلیل مضمون نقش باور به صفات خدا در تقویت

شخصیت سالم و بهداشت روان با تکیه بر

تفسیرالمیزان

سید مهدی موسوی درچه

دانشجوی دکتری، گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه ادیان، قم، ایران.

حسین حاجی پور

استادیار، گروه معارف، واحد یادگار امام (ره)، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرری، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

چکیده

انسان معاصر از اختلالات روانی رنج می‌برد و گرچه روان‌شناسان و سایر پژوهشگران به ارائه راه‌حل‌هایی از جمله استفاده از باورهای دینی جهت درمان پرداخته‌اند، اما با توجه به آیات قرآن، نقش باور به صفات خدا در تقویت شخصیت سالم و بهداشت روان، یکی از راهکارهای مناسب جهت درمان است. به همین جهت پژوهش حاضر با روش تحلیل مضمون از آیات قرآن به دنبال آن بوده ضمن تبیین ارتباط صفات خدا با شخصیت سالم و بهداشت روان، بر اساس تفسیر قرآنی صفات خدا با تکیه بر تفسیرالمیزان به الگویی از باور منطقی و خداشناسی صحیح دست یابد که متضمن سلامت انسانی و بهداشت روانی باشد. نتایج به دست آمده آن است که فهم ذات خدا غیرممکن و کشف صفات خدا به اندازه ظرفیت امکان‌پذیر است و لذا در الگوی مورد نظر، خدا، رب و مدبری است که به واسطه رحمتش، ربوبیتش در همه صفات گسترده شده و دسته‌بندی صفات خدا بر محور ربوبیت باعث رسیدن به باور منطقی به خدا می‌گردد. آن سوی دیگر الگو، ساختار وجودی شخصیت سالم است که در پرتو اتصال صحیح به صفات خدا با مولفه‌هایی چون هدف‌مداری و معنابخشی، ایمان و انگیزه، تمرکز و آرامش، توکل و امید، عزت نفس و یکپارچگی نفس، مسئولیت‌پذیری، دوری از گناه و در مجموع بهداشت روان همراه است و به تجلی صفات خدا و تقرب به حق تعالی منتج می‌شود.

واژگان کلیدی: الگوی قرآنی، باور به صفات خدا، شخصیت سالم، بهداشت روانی، تفسیرالمیزان

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۱۵

*نویسنده مسئول: hajipour110@chmail.ir

مقدمه

دنیای تکنولوژیک معاصر، انسان امروز را با مشکلات و چالش‌هایی روبه‌رو نموده که اختلالات روانی از جمله آنهاست؛ از این رو روان‌شناسان و روان‌درمان‌گران مختلفی برای تقویت شخصیت سالم تلاش کرده و همت نموده‌اند تا سلامت روان را برای بشر معاصر به ارمغان بیاورند که البته توفیقات آنها زیاد و در عین حال در برابر معضلات کنونی اندک می‌نماید.

در بین دغدغه‌ها و پژوهش‌های مورد نظر، اعتنای به باورهای دینی به ویژه اعتقاد به خدا به واسطه تغییر و تحول در جهان‌بینی‌ها و باورهای افراد و تبدیل آنها به جهان‌بینی‌ها و باورهای توحیدی جهت درمان‌های شخصیتی و روانی قابل توجه بوده است. البته اعتقاد به خدا باید به صورت صحیح شکل بگیرد و گرنه باور به خدا با تصویرها و تصورات ساختگی از ذهن بشر باعث ناهنجاری‌های رفتاری و اختلالات روانی می‌گردد. با توجه به این که آموزه‌ها و گزاره‌های قرآنی راه دقیق معرفت به خداست، می‌توان باور اصیل به خدا را از قرآن استخراج نمود و بر اساس آن باور درست به شخصیت سالم و بهداشت روان دست یافت.

هرچند در پژوهش‌های گوناگون به نقش تصور درست از خدا در یکی از جنبه‌های بهداشت روان پرداخته شده، اما به نقش باور به خدا به صورت شبکه‌ای پیوسته از صفات خدا از منظر قرآن در سلامت روانی، پژوهش مستقلی صورت نگرفته است، لذا تحقیق حاضر ضمن اهمیت قائل شدن به بهداشت روانی افراد و نقش بی‌بدیل باور به خدا در صدد است با روش تحلیل مضمون به این پرسش پاسخ دهد که باور قرآنی و تصویری که قرآن از خدای متعال ارائه نموده، چگونه بر شخصیت سالم و بهداشت روانی انسان‌ها تأثیرگذار است و او را به آرامش و تکامل می‌رساند.

چارچوب مفهومی

باور که یکی از مفاهیم اساسی پژوهش و نیازمند توضیح بیشتری است، از تصور و صورت چیزی دریافتن و درخاطر آوردن (۱) شروع و به تصدیق منتهی می‌شود. باور به خدا نیز با تصور از خدا بر اساس ویژگی‌های خدا شکل می‌گیرد و به مرحله تصدیق می‌رسد. البته شناخت ذات خدا ممکن نیست (شوری، ۱۱) و بشر در خور خویش فقط می‌تواند معانی صفات را دریابد، اما به کنه صفات پی نمی‌برد. خدا بزرگ‌تر از آن است که در چهار دیواری اوصاف و تحدیدها محصور شود (۲). به تعبیر امیرمؤمنان علیه‌السلام «آن کس که برای او کیفیت قائل شود، او را یکتا ندانسته، و کسی که برای او ماندنی قرار دهد، به حقیقت ذاتش پی نبرده، و هر کس او را شبیه چیزی شمرد، او را قصد نکرده، و آن کس که به او اشاره کند یا در وهم و اندیشه‌اش آورد، او را از ابعاد منزّه ندانسته» (۳). با توجه به عدم شناخت ذات، این سوال مطرح می‌شود که آیا منظور از شناخت و تصور و باور خدا، شناخت

و تصور صفات خداست؟ متکلمان امامیه معتقدند صفات خدا، عین ذات اوست (۴) و ذات خدا، عین علم و قدرت و حیات اوست است و حتی هریک از صفاتش عین صفت دیگرست و هیچ تمایزی میان آن‌ها نیست، مگر به حسب مفهوم (۵).

البته طبق ترسیم قرآن و احادیث درباره صفات خدا و بر اساس تحلیل‌های عقلی می‌توان شناختی کلی و تصویری یکپارچه از خدا پیدا کرد که به تصدیق و باور می‌انجامد؛ البته باوری که بر اساس ارائه قرآن از صفات خدا به دست می‌آید، کامل بوده و ذهنیت ناقصی شکل نمی‌دهد و با تصورات محدود برخی افراد به تناسب موقعیت‌ها و احساسات و افکار سابقشان، متفاوت است. خدا در باور برخی، روزی‌دهنده مهربان و در تصور عده‌ای، انتقام‌گیرنده و عذاب‌دهنده است؛ برای برخی، آگاه بی‌قدرت و برای برخی، قدرتمند بدون آگاهی تلقی می‌شود و چنین باورهای غلطی در شکل‌گیری شخصیتی و فرایند روانی آنها تأثیرگذار خواهد بود و آنها نمی‌توانند با خدا رابطه عاطفی و صمیمی برقرار کنند و حتی عبادتشان ناشی از ترس و اضطراب است (۶) چنین باورهایی به بیماری‌های روانی و رذائل شخصیتی ختم می‌شود (۷) که نه تنها مشکل عامه مردم بلکه مشکل برخی دانشمندان می‌داند که به صورت غلط در اذهانشان شکل گرفته است (۸). در مجموع این تحقیق، باور به خدا را تصویر و تصویری از خدا می‌داند که قرآن از مجموعه صفات خدا تحت عنوان یک الگوی هدایت‌گر معرفی نموده و معرفت درست به آن الگو، باعث سلامت شخصیتی و بهداشت روانی می‌شود.

هم‌چنین منظور از شخصیت سالم یعنی منشی مطلوب و مجموعه‌ای از بینش‌ها و گرایش‌های مثبت یا آن دسته از نظام‌های فکری و روانی که در موقعیت‌های مختلف زندگی باعث بروز رفتارهای درست در انسان می‌شود. شخصیت سالم دارای ویژگی‌های متعددی از جمله هدفمندی در زندگی، نشاط و شادابی، احساس لذت، امید و انگیزه، نظم و مسئولیت‌پذیری، واقع‌بینی و به دنبال شکوفاسازی استعدادها درونی، اعتماد به نفس و عزت نفس، و احساس حریت و توانمندی است.

بهداشت روان یا سلامت روان نیز که نسبت معنایی نزدیکی شخصیت سالم دارد، به آن حالت نسبتاً ثابت شخص گفته می‌شود که می‌تواند خوب سازش کند، رغبت و ذوق زندگی داشته باشد و خود تحقیقی و خودسازی کند (۹) و به شکلی مطلوب بتواند از تفکر و توانایی‌های خود استفاده کند. به معنای توانایی کامل برای ایفای نقش‌های جسمی، روانی و اجتماعی نیز آمده که تمام زوایای زندگی‌اش را در برگرفته و او را قادر می‌کند که با محیط خود سازگاری پیدا کند و در برخورد با مشکلات از راه‌های مطلوب استفاده نماید (۱۰). نیز، به معنای احساس آرامش داشتن و امنیت درون و به دور بودن از اضطراب، افسردگی و تعارض‌های

مزمین روانی و سلامت فکر نیز به کار رفته و سلامت فکر هم قابلیت ارتباط موزون و هماهنگ با دیگران، تغییر و اصلاح محیط فردی و اجتماعی و حل تضادها و تمایلات شخصی به طور منطقی، عادلانه و مناسب معنا شده است (۱۱). البته بهداشت روان که بر آن تأکید شده، فراتر از از فقدان یا نبود بیماری روانی و یک حالت رفاه فیزیکی، روانی و اجتماعی و احساس خودتوانمندی، خودمختاری، کفایت، درک هم بستگی بین نسلی و توانائی تشخیص استعدادها بالقوه هوشی و عاطفی در خود است؛ به گونه‌ای که شخص توانایی انعطاف‌پذیری در موقعیت‌های مختلف و توانایی کامل برای ایفای نقش‌های اجتماعی و سازگاری با انتظارات اجتماعی را داراست (۱۲). در مجموع، سلامت روانی، همان بهداشت و تعادل روانی و رضایت‌بخشی است که شخصیت سالم می‌تواند تعارض‌های خود را با دنیای درون و بیرون حل نماید و در مواجهه با ناکامی‌های اجتناب‌ناپذیر زندگی مقاومت کند.

هم‌چنین الگو در پژوهش حاضر به معنای راهنما و نشانگری است که اجرای آن، نتیجه مطلوب در بردارد و الگوی قرآنی این تحقیق بر اساس تحلیل مضمون آیات قرآن و عبارت‌های ال‌میزان بر مولفه‌های بهداشت روانی برخاسته از صفات خداست که به قرب الهی هم منتج می‌شود.

مواد و روش‌ها

گردآوری اطلاعات در این پژوهش، کتابخانه‌ای و بر اساس قرآن، تفسیر المیزان و سایر منابع بوده، اما تحلیل داده‌های پژوهش، طبق روش تحلیل مضمون بوده است. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود از داده‌های کیفی است (۱۳). این روش تحقیق که فرایند تحلیل داده‌هاست، بر اساس مضمون بین اطلاعات مهم درباره داده‌ها و سؤالات تحقیق، تا حدی معنا و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد و داده‌های متنوع و پراکنده را تفصیل می‌دهد. به تعبیر روشن‌تر مضمون، الگویی است که در داده‌ها یافت می‌شود و حداقل به توصیف و سازمان‌دهی مشاهدات و حداکثر به تفسیر جنبه‌هایی از پدیده می‌پردازد. در مجموع، مضمون ویژگی تکراری و متمایزی در متن است که به نظر پژوهشگر نشان‌دهنده درک و تجربه خاصی در مورد سؤالات تحقیق است (۱۴).

اجرای روش تحلیل مضمون در این پژوهش، در چند گام اساسی صورت گرفته که در گام اول، آیات قرآن و یا عبارات تفسیر المیزان درباره صفات خدا ثبت شده‌اند. سپس در مرحله دوم نتایج و آثار هر کدام از آیات و عبارات و صفات تحلیل مضمون گردیده و در نهایت در گام نهایی، مجموع مضامین تحلیل یافته، مورد بازبینی و پالایش مجدد قرار گرفته و به محورهایی جامع تبدیل شده و در تحلیل نهایی، الگویی از نقش باور به صفات خدا در تقویت شخصیت سالم و بهداشت روانی ارائه گردیده است.

نماید. عکس این جریان هم صحیح است؛ یعنی اگر یاد خدا در وجود انسان نباشد و جزو غافلان باشد و یا درباره صفات خدا تصور درستی نداشته باشد، در سقوط شخصیتی و روان‌پریشی او تأثیر می‌گذارد (طه، ۱۲۴).

تحلیل مضمون صفات خدا، نیازمند بیان شبکه‌ای گزاره‌ها پیرامون صفات خداست که بدین جهت ابتدا صفات خدا در قرآن بیان شده، آنگاه صفات بر اساس ارتباط معنایی با یکدیگر تجمیع و در ادامه تحلیل می‌گردد و با بازبینی مجدد، نتایج نقش باور به صفات خدا در سلامت شخصیتی و روانی به دست می‌آید.

صفات خدا در قرآن

به غیر از اسم «الله» صفات خدا که در قرآن بیان شده، عبارتند از: «احد، اول، آخر، اعلی، اکرم، اعلم، ارحم الراحمین، احکم الحاکمین، احسن الخالقین، اهل التقوی، اهل المغفره، اقرب، ابقی، اراده، باری، باطن، بدیع، بر، بصیر، تواب، جبار، جامع، حکیم، حلیم، حمید، حی، حق، حسیب، حفیظ، حفی، خبیر، خالق، خلاق، خیر، خیرالماکرین، خیرالرازقین، خیرالفاصلین، خیرالحاکمین، خیرالفاتحین، خیرالغافرین، خیرالوارثین، خیرالراحمین، خیرالمنزلین، ذوالعرش، ذوالطول، ذوالانتقام، ذوالفضل‌العظیم، ذوالرحم، ذوالقوة، ذوالجلال‌والاکرام، ذوالمعارج، رحمن، رحیم، رؤوف، رب، رفیع‌الدراجات، رزاق، رقیب، سمیع، سلام، سریع الحساب، سریع‌العقاب، شهید، شاکر، شکور، شدیدالعقاب، شدیدالمحال، صمد، ظاهر، علیم، عزیز، عفو، علی، عظیم، علام الغیوب، عالم‌الغیب‌والشهادة، غنی، غفور، غالب، غافر الذنب، غفار، غضب، فائق‌الاصباح، فائق‌الحب‌والنوی، فاطر، فتاح، قوی، قدوس، قیوم، قهار، قهار، قریب، قادر، قابل‌التوب، القائم‌علی کل‌نفس بما کسبت، کبیر، کریم، کافی، لطیف، ملک، مؤمن، مهیم، متکبر، مصور، مجید، مجیب، مبین، مولی، محیط، مقیت، متعال، محیی، متین، مقتدر، مستعان، مبدی، مالک الملک، ممیت، نصیر، نور، وهاب، واحد، ولی، واسع، وکیل، ودود و هادی» (۲۲).

۲-۴. تجمیع صفات خدا و تحلیل مضمون

با توجه به تأثیر نحوه شکل‌گیری صفات خدا در باور انسان به خدا و نقش آن در شکل‌گیری شخصیت انسانی و تقویت بهداشت روانی و سامان‌دهی زندگی، باید مجموعه صفات خدا را از منظر قرآن تحلیل نمود تا به یک تصور نسبتاً جامع و باور دقیق‌تری رسید. در واقع تصور و باور درست از خدا، نتیجه تبیین همه صفات خدا و تحلیل رابطه بین آنها در عین ذات بودنشان است. به تعبیر دیگر هرکسی، تصور خاصی از خدا پیدا کند، بر اساس همان، زندگی خویش را سامان می‌دهد و چه بسا زندگی‌اش بر اساس تصورات نادرست از خدا به

بیان شبکه‌ای صفات خدا و تحلیل مضمون

قرآن برای شناخت خدا، مسیرهایی چون دقت در آیات آفاقی، انفسی، و شناخت خدا به واسطه خدا ایجاد کرده (۱۵) و مطالعه در اسرار طبیعت و نظم محیرالعقول جهان که حکایت‌گر خالق قدرتمند و حی و عالم و حکیم است، از جمله آن روش‌هاست (آل عمران، ۱۹۰) هرچند پیرامون نظم، آیات فراوانی وجود دارد (ذاریات، ۲۰-۲۱. لقمان، ۳۰. هود، ۷. یس، ۴۰. فصلت، ۱۰. یونس، ۶. غافر، ۶۷. طه، ۵۰. سجده، ۷. اعلی، ۳) در عین حال در این نوع شناخت، تحول درونی و سیر قلبی حاصل نخواهد شد. راه انفسی و شناخت خدا از راه خودشناسی، موجب تحول بیشتری در سیر اخلاقی و سلامت روانی است، اما بهترین مسیر که خود قرآن طراحی کرده، راه از مقصد به مقصد است که چون خدا قبل از هر چیز معلوم و معروف، و خودش برای شناخت کافی است (۱۶)، انسان با تأمل در این زمینه نسبت به تکامل شخصیتی خویش و تقرب به خدا می‌کوشد و در این مسیر مطلوب است که بهداشت روان و شخصیت سالم کسب می‌شود.

قرآن در معرفی خدا از شیوه‌های گوناگونی نظیر استعاره و تشبیه (فتح، ۱۰. نور، ۳۵)، نفی تصورات و آرایش‌های ذهنی بر ذات خدا و تأکید بر ذات دست‌نیافتنی خدا (صافات، ۱۵۹. حشر، ۲۳) و بیان صفات الهی استفاده می‌کند که شیوه اخیر پرکاربرد است.

اندیشمندان اسلامی در یک تقسیم کلی صفات خدا را به صفات ثبوتی و سلبی تقسیم کرده‌اند و صفات ثبوتی یا جمالی را کمالاتی از خدا مانند علم، قدرت و حیات برشمرده‌اند که نبودنشان نقص است و صفات سلبی یا جلالی را صفاتی دانسته‌اند که کاستی‌هایی مانند جهل را از خدا نفی می‌کند (۱۷). در تقسیمی دیگر صفات خدا به ذاتی و فعلی تقسیم شده (۱۸) و صفات ذاتی نظیر حیات و اراده و علم و قدرت، به صفاتی گفته شده که تنها تصور ذات الهی کافی است و تصور فاعلیت خدا لازم نیست (۱۹).

متفکران امامیه صفات خدا را عین ذات برشمرده و مطلق بودن کمال خدا را بدین معنا دانسته‌اند که تمام کمالات را داراست و هیچ نیازی به غیر ندارد (۲۰). البته علامه طباطبایی صفات فعلی مانند خالقیت و رزاقیت را زائد بر ذات و منتزع از مقام فعل دانسته است (۲۱).

جایگاه تأثیر صفات خدا بر بهداشت روان آن قدر پررنگ است که حتی ذکر صفات خدا البته به همراه بینش و نگرش و اعتقاد به ذات خدا و صفات حق تعالی سبب تقویت شخصیت سالم و تحول روانی می‌گردد؛ در روایات متعددی آمده که گفتن ذکر خدا و اسمای حسنی الهی و صفات پروردگار موجب فروکاستن و مداوای ریشه‌ای امراض اخلاقی و روانی و سبب تقویت اعتقاد و اعتماد به خداست، چه رسد به این که صفت الهی بر عمق جان و روح انسان نفوذ

حکمت، قدرت، اراده، حیات، رحمت، ثواب، غضب، حلم، عدالت، شهید، حفیظ، رزاقیت، حمید، نور، حق، ممیت. البته در ارائه الگویی از صفات خدا، اسم «الله» به عنوان اسم خاص ذات الهی و در بردارنده تمام صفات خداست که خودش خلق را به سوی صفاتش هدایت می‌کند و می‌فهماند که به چه اوصاف کمالی متصف است. «الله» به طور التزام بر همه صفات کمالی خدا دلالت دارد (۲۴). در تحلیل مضمون باور به صفات خدا از جهت روانی نتایجی به دست آمد که در جدول ذیل بیان شده است.

شکل‌گیری شخصیت ناسالم و روان‌پریشی منجر شود و در نتیجه باعث گمراهی گردد. اسامی و صفات بسیاری برای خدا وجود دارد، اما اسماء الحسنی در قرآن ذکر شده (۲۳) که اگر این صفات الهی با خاستگاه و جایگاهی که در آیات دارند، لحاظ شود، آن‌گاه تصور و ترسیمی درست از خدا پیدا خواهد شد؛ برای مثال در یک نگاه اجمالی از تمام صفات الهی مشخص می‌شود رحمانیت خداوند متعال بر جنبه غضب الهی غلبه دارد

با توجه به محدودیت در پژوهش، تمامی صفات الهی بر اساس مشابهت معنایی در ۲۰ صفت تجمیع و مورد تحلیل قرار می‌گیرد که عبارتند از: یگانگی، خالقیت، ربوبیت، علم،

جدول ۱. تحلیل مضمون صفات خدا

ردیف	آیه قرآن و عبارت المیزان	صفات خداوند	تحلیل مضمون و نتیجه باور
۱	از نظر قرآن، هیچ معبودی جز خدای یگانه نیست (اخلاص، ۱. بقره، ۱۶۳. رعد، ۱۶. یوسف، ۳۹، ص ۶۵)	یگانگی	باور به خدای یگانه باعث می‌شود انسان به پناهگاه‌های کاذب جذب نشود و همین سبب وحدت شخصیت و عزت نفس می‌گردد.
۲	همه چیز مخلوق خداست و او در خالقیت شریکی نداشته، احسن الخالقین است. توحید خالقیت نیز به معنای توحید رب است (رعد، ۱۶. غافر، ۶۲. سجده، ۷. انعام، ۱۰. مومنون، ۱۴. رعد، ۱۶. ص، ۷۱. حشر، ۲۴. حجر، ۸۶. یوسف، ۱۰. ترجمه المیزان، ج ۳، ص ۲۰۳. ج ۵، ص ۱۳. ج ۱۱، ص ۴۴۴ و ۴۴۶. ج ۱۹، ص ۶۷۳).	خالقیت	اعتقاد به خالقیت و احسن الخالقین بودن خدا، رابطه قلبی با خدا را تقویت کرده، توجه بنده از غیر را اندک می‌گرداند. این، همان توکل و اعتماد به خداست که باعث آرامش و مدیریت هیجان‌ات می‌شود. نیز، اعتقاد به خالقیت باعث تقویت انگیزه جهت خلاقیت و شکوفاسازی استعدادهای درونی می‌شود.
۳	ربوبیت به معنای مالک، مولا، مربی و مدبر بوده، انکار ربوبیت خدا حتی با پذیرش در توحید خالقیت، موجب کفر است. اختلاف مذاهب حق و باطل به اختلاف در ربوبیت برمی‌گردد و به تعبیر قرآن رب انسان، همان رب عرش عظیم، رب آسمان‌ها و زمین، رب آباء و رب کعبه و جهانیان است. (حمد، ۲. قریش، ۳. صافات، ۱۲۶. کهف، ۱۴. انبیاء، ۱۱۲. ص، ۹. غافر، ۶۴. مومنون، ۸۶. المیزان، ج ۱، ص ۳۳ و ج ۱۴، ص ۵۱۲ و ج ۱۵، ص ۳۵۶. مصباح، به سوی تو، ص ۱۸۱-۱۸۲).	ربوبیت	باور به رب العالمین باعث می‌شود انسان بدانند مالک و مدبر و مربی دارد و خود را در اختیار دستورات او قرار دهد و مسئولیت‌پذیر شود. تربیت صحیح عزت نفس آورده و انسان را از گناه منزجر و دور می‌کند. خود را در معرض ربوبیت همگانی قرار دادن باعث می‌شود که انسان با جهان آفرینش هم احساس همبستگی و هم احساس مسئولیت نماید و به بخش‌های آفرینش آسیب نزند.
۴	خدا به همه امور علم و آگاهی نامتناهی دارد و شنوای گفتارها و بینای اعمال و افعال است، اما این علم، اختیار انسان را نفی نمی‌کند (بقره، ۲۳۱. آل عمران، ۲۹ و ۱۴۰. انعام، ۱۳ و ۵. ترجمه المیزان، ج ۴، ص ۷. ج ۷، ص ۱۸۳. ج ۱۵، ص ۳۵۱. ج ۷، ص ۳۸).	علم	ایمان به علم خدا و بینایی و شنوایی خدا سبب دقت در گفتار و رفتار و افکار انسانی می‌شود و همین محور یکپارچگی شخصیت و بهداشت روان را به دنبال دارد. هم‌چنین باور به علم خدا باعث می‌شود انسان امیدوار باشد که خدا به او توجه دارد.
۵	خدا حکیم، اساس خلقت و تدبیرش بر اتقان و افالش دارای مصلحت است (بقره، ۳۲. آل عمران، ۱۸ و ۶. نحل، ۶۰. نمل، ۹. جمعه، ۱. ترجمه المیزان، ج ۱۴، ص ۳۸۱. ج ۱۸، ص ۲۷۷).	حکمت	باور به خدای حکیم انسان را به زندگی امیدوار می‌کند و باعث هدف‌مداری و معنابخشی در زندگی می‌شود و انسان را از اضطراب می‌رهاند.

<p>خردمندانی که به قدرت مطلق خدا مؤمن می شوند، از مخالفت امر او می پرهیزند و خداترس هستند. (طباطبایی، المیزان، ذیل طلاق، ۱۲) و همین باعث نظم و مسئولیت پذیری انسان می شود. باور و اعتماد به قدرت خدا به انسان اعتماد به نفس می بخشد.</p>	<p>قدرت</p>	<p>قرآن خدا را زوال ناپذیر و توانا معرفی نموده (ملک، ۱) که جهان و همه آسمان و زمین در دست اوست (مائده، ۱۲۰) و بین قدرت خدا در زمان خلق، پس از آن، خلقت مجدد و بلکه در اعطای پاداش و جزا هیچ فرقی نیست (روم، ۵۴. اسراء، ۹۹. احقاف، ۳۳).</p>	<p>۶</p>
<p>انسانی که به مشیت و اراده الهی ایمان دارد، در همه امور به او توکل می کند و تسلیم امر اوست؛ اگر خدا حسنه را روزی کرد، شکرگذار و اگر مصیبت رسید، صبور است (ترجمه المیزان، ج ۹، ص ۴۱۱) و همین توکل و تسلیم باعث احساس لذت در زندگی است.</p>	<p>اراده</p>	<p>اراده خدا مافوق اراده هاست و انسان با اینکه مختار آفریده شده، در برابر اراده تکوینی و تشریعی خدا حریت و اختیاری ندارد (یس، ۸۲. زمر، ۴. احزاب، ۱۷. ترجمه المیزان، ج ۱، ص ۱۲۶ و ۱۵۳. توبه، ۵۱. ج ۹، ص ۴۱۱)</p>	<p>۷</p>
<p>باور به خدای زنده علاوه بر ایجاد آرامش، انسان را نسبت به پرستش او با انگیزه می کند و ایمان به خدای زنده کننده امید بسیاری ایجاد می کند.</p>	<p>حیات</p>	<p>قرآن به حیات خدا تصریح کرده (بقره، ۲۵۵. طه، ۱۱۱) و تأکید نموده انسان ها از چنین خدایی کمک بخواهند (فرقان، ۵۸. غافر، ۶۵) حیات به معنای وجود «هستی» در مقابل عدم «نیستی» (حج ۶۶. روم، ۴۰) و درباره خدا به معنای کمال بی نهایت است. حیات حقیقی حیات واجب الوجود فنا ناپذیر است و او محیی است (بقره، ۲۸. روم، ۵۰. فصلت، ۳۹. ترجمه المیزان، ج ۲، ص ۵۰۵. حلی، کشف المراد، ص ۲۸۷)</p>	<p>۸</p>
<p>ایمان به رحمت گسترده خدا نوعی آرامش روانی در انسان ایجاد می کند و علاوه بر امید به زندگی باعث می گردد انسان به دنبال شکوفاسازی استعدادهاش باشد. طبق تصریح قرآن تنها از طریق رحمت الهی می توان از شر نفس اماره رهایی یافت (یوسف، ۵۳) و رهایی از شر نفس اماره و گناه نکردن، عزت نفس و سلامت روان به دنبال دارد.</p>	<p>رحمت</p>	<p>رحمت خدا در بیش از ۵۰۰ آیه آمده (اعراف، ۱۵۱. یوسف، ۶۴. یوسف، ۹۲. انبیاء، ۸۳. مؤمنون، ۱۱۸). کف/ ۵۸. انعام/ ۱۲ و ۵۲) و به عنوان یکی از فلسفه های خلقت (هود، ۱۱۹) گسترده و شامل هر چیزی است (اعراف، ۱۵۶) و به نیکوکاران نزدیک تر است (اعراف، ۵۶). طبق احادیث، رحمت خدا بر غضبش غلبه دارد.</p>	<p>۹</p>
<p>باور به خدای توبه پذیر همیشه انسان را به خدا برمی گرداند، حتی اگر خطا و گناه کند. این فرایند سرشار از رحمت الهی همیشه بندگان را به خدا امیدوار و توکل به او را زیاد و آرامش درونی را افزایش می دهد</p>	<p>توباب</p>	<p>خداوند تواب است و معمولا این صفت در کنار رحیمیت خدا در قرآن آمده و توبه بندگان بین دو توبه خدای سبحان واقع است. مغفرت الهی شامل کسانی نمی شود که دوباره به کفر می گردند (نور، ۱۰. حجرات، ۱۲. نساء، ۱۶ و ۶۴. نصر، ۳. ترجمه المیزان، ج ۴، ص ۳۷۶. ج ۵، ص ۱۸۴).</p>	<p>۱۰</p>
<p>انسانی که به غضب خدا در کنار رحمت او باور دارد، هر چند به رحمت او امیدوار است، اما از غضب الهی نسبت به گناه احتمالی ترسان است و لذا همین نگرش به تدریج او را از گناه دور می کند. دوری از گناه، باعث عزت نفس و بخشی از سلامت روانی است</p>	<p>غضب</p>	<p>غضب خدا همان انتقام و بلا و عذاب است که در قرآن ذکر شده (ترجمه المیزان، ج ۵، ص ۲۴۷. نساء، ۹۳. فتح، ۶. ممتحنه، ۱۳. بقره، ۹۰ و ۶۱. مجادله، ۱۴. آل عمران، ۱۱۲. اعراف، ۷۱ و ۱۵۲. انفال، ۱۶. نحل، ۱۰۶. طه، ۸۱ و ۸۶. نور، ۹. شوری، ۱۶)</p>	<p>۱۱</p>
<p>انسانی که به اعمال خویش بصیر است، وقتی می داند خدا در جزا و عقاب حلیم است، دچار اضطراب نمی گردد و البته با توجه به صفات دیگر خدا، به آغوش او برمی گردد.</p>	<p>حلم</p>	<p>حلیم به معنای مهلت دادن و شتاب نکردن بر عقوبت نسبت به گناه است و بارها در قرآن ذکر شده (بقره، ۲۳۶ و ۲۳۵ و ۲۶۳. آل عمران، ۱۵۵. اسراء، ۴۴. احزاب، ۵۱. فاطر، ۴۱)</p>	<p>۱۲</p>
<p>باور به عدالت خدا انسان را به سمت عدالت و نظم رهنمون می سازد و اعتقاد به عدل الهی سبب می شود انسان</p>	<p>عدالت</p>	<p>طبق قرآن، خداوند عادل است و ظلم نمی کند و عدل و قسط خدا برای کل انسان ها و آفرینش است (یونس،</p>	<p>۱۳</p>

در کنار مبارزه با ظلم، بداند جهان حساب و کتاب دارد و خود ظلم نکند و مسئولیت پذیر باشد.	۴۴. کهف، ۴۹. توبه، ۷۰. روم، ۹. بقره، ۲۷۲. آل عمران، ۱۰۸. ترجمه المیزان، ج ۱۰، ص ۱۲)
انسانی که می‌داند خداوند شاهد بر همه امور است، با مسئولیت پذیری‌اش تمام تلاش را می‌کند تا اعمالی برجای بگذارد که خدا را خوشنود نماید. باعث تمرکز بر افکار و نیروهایش نیز می‌گردد.	۱۴ حقیقت شهادت از آن خداست و بر همه چیز گواه است (آل عمران، ۹۸. انعام، ۱۹. یونس، ۴۶. حج، ۱۷. سبأ، ۴۷. فصلت، ۵۳. مجادله، ۶. بروج، ۹. ترجمه المیزان، ج ۶، ص ۳۵۶. ج ۲۰، ص ۴۱۷).
ایمان به خدا حفیظ، این احساس مثبت می‌دهد که دیگران به او ضرر نمی‌رسانند و باور به ثبت همه اعمال خوب و بد، مشوق به خوبی‌ها و بازدارنده از بدی‌ها و باعث مسئولیت پذیری است.	۱۵ خداوند حافظ آفرینش و اعمال خیر و شرّ بندگان است و از هیچ چیز غافل نیست (هود، ۵۷. سبأ، ۲۱. شوری، ۶. ق، ۴).
باور به رزاقیت خدا باعث می‌شود بندگان همراه با تلاش، به امور نادرست روی نیاورند و بلکه در کنار تلاش صحیح، توکل نمایند.	۱۶ خدا رزاق است؛ پیوسته و دائم به تناسب موجود روزی می‌دهد (رعد، ۲۶. زخرف، ۳۲. هود، ۶۲. عنکبوت، ۶۰. ذاریات، ۲۲. ذاریات، ۵۸).
انسانی که به ستودنی بودن خدا باور دارد، سعی می‌کند پیوسته شکرگذار و ستایشگر خدا باشد و همین از جهت روانی دژ و حصن ایجاد می‌کند و از جهت اخلاقی انسان بیشتر شیفته خدا و بندگی‌اش می‌گردد.	۱۷ حمد و ستایش مخصوص خداست (بقره، ۴۶۷. نساء، ۱۳۱، هود، ۷۳. ابراهیم، ۸۱. حج، ۲۴ و ۶۴. لقمان، ۱۲ و ۲۶. سبأ، ۶. فاطر، ۱۵. فصلت، ۴۲. شوری، ۲۸. حدید، ۲۴. ممتحنه، ۶. تغابن، ۶. بروج، ۸).
مومن که میدانند گناه ظلمت، و بندگی خدا و پناهندگی به وجه خدا نور است، تلاش می‌کنند همیشه در نور باشد و از ظلمت فرار کند و همین باعث دوری از اضطراب و حزن است.	۱۸ خدا نور آسمان‌ها و زمین است و توفیق می‌دهد انسانها از ظلمات خارج شده و به نور الهی برسند (نور، ۳۵ و ۴۰. بقره، المیزان، ج ۱۵، ص ۱۲۲)
باور به خدای حق و وعده‌های حق او، باعث می‌شود انسان به دستورات الهی پای بند باشد و به نتایجی که خدا مشخص نموده امیدوار گردد.	۱۹ خداوند، حق و قول و فعل و وعده‌اش حق است (حج، ۶۲ و ۶۳. نور، ۲۵. لقمان، ۳۰. کهف، ۴۴. انعام، ۶۲. یونس، ۳۰ و ۳۲. طه، ۱۱۴. مومنون، ۱۱۶. ترجمه المیزان، ج ۱۴، ص ۴۸۸).
اعتقاد، باور و ایمان به ممیت بودن خدا باعث می‌شود انسان از جهت نگرشی بازگشت خود را به خدا بداند و به آخرت ایمان بیاورد و این نوعی تقوا و خویش‌داری نسبت به گناهان ایجاد می‌کند و انسان را مسئولیت پذیر می‌سازد.	۲۰ هر چند خداوند زنده کننده است، در عین حال میراننده است (بقره، ۲۵۸. آل عمران، ۱۵۶. اعراف، ۱۵۸. توبه، ۱۱۶. یونس، ۵۶. مومنون، ۸۰. غافر، ۶۸. دخان، ۸. حدید، ۲).

می‌کند. پژوهش‌ها نشان دهنده آن است که طبیب، نقش فوق العاده‌ای در درمان افراد دارد و قرآن با معرفی صفات خدا به عنوان والاترین طبیب، از راهبر تشریح صفات الهی، بهداشت روانی انسان‌ها را به ادراک می‌رساند. (۲۵) بنابراین باور به صفات خدا با هرگونه تفکر مخالف بیان جامع قرآن درباره صفات الهی، تصویری صحیح و جامع به دست نمی‌دهد و بلکه گاهی باوری مخالف واقعیت و حقیقت خدا به وجود می‌آید که مثلاً یکی فقط خدا را منتقم و دیگری خدا را فقط رحمان ببیند که می‌تواند در پیشگاه او گناه نماید.

دوم آن که با مطالعه در آیات و تحلیل قرآنی صفات خدا، سازگاری کامل بین صفات الهی دیده می‌شود که در نگاه کلامی همان عینیت صفات با ذات است و علامه به آن اشاره نموده. در واقع اگر صفات خدا با هم سازگار نباشند، تصورات

هر چند صفات خدا در قرآن و احادیث متعدد ذکر شده، تنها ۲۰ صفت مرتبط با سایر صفات تبیین و تحلیل گردید و با تعمق بیشتر این نتایج حاصل شد.

اول آن که باور اشتباه و تصور نادرست از خدا، تصور و باور به خدای ترسناک، غیرقابل اعتماد، بی محبت و غیرقابل دسترس خواهد بود که باعث اختلالات روانی و رفتارهای نادرست می‌گردد و افراد غیرمعتقد به فضایل و صفات مثبت در انسان، کاملاً فضای وجود و روان خود را به بدی‌ها می‌سپارند و تدریجاً طبیعتی کاذب پیدا می‌کنند، حتی افراد معتقد به دین اما غیر متعهد به تکالیف دینی که دروغ می‌گویند یا غیبت می‌کنند، به مرور، درونی متضاد و متغیر پیدا می‌کنند و این تغییر و تلاطم، زمینه را برای پذیرش بیماری‌های مختلف روانی و رفتارهای نامطلوب فراهم

ترکیب صفات خدا و آثار روانی و رفتاری آن اگرچه طبق جدول شماره ۱ و در تحلیل باور به صفات خدا، برخی از آثار و نتایج به صورت کلی از هر کدام از صفات خدا به دست آمده، در عین حال ترکیب برخی صفات خدا با یکدیگر و باور به آنها، نتایج بسیار گسترده تری دارد؛ به عنوان نمونه اگر صفات الهی به صفات شوق انگیز و رهنمون ساز به سوی خوبی ها و صفات بازدارنده از بدی ها تقسیم شود، صفاتی نظیر قدرت هم حالت بشارت دهنده برای انسان دارد و هم حالت اندازکننده، و صفاتی نظیر ممیت، خیرالحاکمین، شدیدالعقاب، شدیدالمحال، غالب بودن، قهریت و قهاریت، منتقم بودن و محیط بودن، سبب بازدارندگی انسان از گناهان می گردد و انسانی که از ترس از عذاب گناهان به سمت گناهان نرود، دچار روان پریشی نخواهد بود. جدول پیشرو به عنوان یک نمونه مختصر نشان دهنده نتایجی است که از ترکیب صفات الهی با یکدیگر و باور به آنها به دست می آید.

انسان نسبت به خدا نیز ناسازگار خواهد بود و در نتیجه چنین تصورات ناهمخوانی به روان پریشی می کشاند و باعث بروز رفتارهای نادرست می شود. البته بر اساس قرآن، این صفات با هم سازگارند. سوم آن که طبق بیان قرآن، صفات خدا در جهان هستی گسترده شده اند و هر شخصی به اندازه ظرفیت وجودی اش از آن ذات بی همتا بهره مند می گردد (بقره، ۱۱۵، انعام، ۵۲) و به اندازه بهره مندی تقرب یابد و تقرب به خدا قطعاً بهداشت روان را هم به همراه دارد. به خصوص تصور اینکه همه چیز جز وجه خدا هلاک می شود (قصص: ۸۸) و صفات خدا که منشأ فیض اویند، بدون وقفه و تا بی نهایت مشغول افاضه فیضند و از آنجا که قرآن تصریح می کند وجه خدا باقی است (الرحمن)، و وجه خدا که دیگران به آن رو می کنند، شامل تمامی چیزهای منسوب به خداست، لذا انسان با این باور عمیق و ارزشمند احساس پوچی نمی کند و مطمئن است در دایره نگاه خدا باقی خواهد بود؛ به ضمیمه این که جهان آخرت هم جزو باورهای اوست

جدول ۲. ترکیب صفات خدا و تحلیل مضمون

آثار روانی و رفتاری	تحلیل مضمون	ترکیب صفات خدا	ردیف
افزایش ایمان عمل صالح آرامش قلبی	ایمان پیدامی کند خدا به زندگی اش حیات نوری و الهی می دهد (انعام: ۱۲۲) و همین ایمان او را در مسیر قرب الهی استوار می کند که سلامت روانی، لازمه آن است (انعام، ۸۲، نور محمدی، ۱۳۹۰: ۸۱) قطعاً وجود ایمان، به عمل صالح، آرامش و اطمینان قلب رهنمون می سازد. (فتح: ۴، رعد: ۲۸، طباطبایی، ۱: ذیل فتح: ۴، همان، ۱۱۷: ۴۵۳).	باور به خدای حی+محبی+رب	۱
آرامش	حضرت ابراهیم به واسطه توجه به صفات الهی نظیر احیاکنندگی و میراندگی خداوند و قدرت حق تعالی، خدا را یاد می کند که در نتیجه منجر به کسب اطمینان قلبی اش می شود. (بقره: ۲۶۰)	باور به خدای محبی+ممیت+قادر و قدیر	۲
توازن خوف و رجا امید آرامش حریت	انسانی که می داند خدا اسرار و آشکار انسان را می داند (انعام، ۳، توبه، ۷۸، ق: ۱۶) در او توازنی از خوف و رجا برقرار می شود که علاوه بر امید به زندگی، مراعات لغزش گاه ها را می کند. هم چنین باور به خدای علیم در کنار خدای حکیم که تدبیر آفریده هایش را به غیر وانمی گذارد (طباطبایی، المیزان، ذیل لقمان، ۲۷) هر انسانی را به اوج آرامش و رهایی و آزادی می رساند.	باور به خدای علیم و حکیم	۳
آرامش شخصیت یکپارچه	باعث می شود انسان در مرحله اول خود را غرق در دریای محبت و رحمت الهی دیده، به آرامش برسد و در مرحله دوم تمام تلاش خود را می کند تا تجلی رحمت الهی در وجود او هم متجلی گردد و لذا به مرور دارای شخصیت یکپارچه می شود که شاخص مهم سلامت روان است	باور به ربوبیت+رحمت (حمد، ۲)	۴

تقویت توکل افزایش اعتماد به نفس	باور به چنین خدایی باعث می شود انسان جمیع امورش را به خدا بسپارد و چون می داند هیچ فاعل موثری جز خدا نیست، از مدعیان قدرت تبری جوید. چنین نگرشی توجه را به غیر خدا کم رنگ و اعتماد به خدا را پررنگ می کند؛ به همین جهت قرآن کار مومنان را تنها توکل بر خدا می داند؛ نه دیگران (آل عمران، ۱۲۲ و ۱۵۹. مائده، ۱۱. توبه، ۵۱. مجادله، ۱۰. تغاب، ۱۳)	باور به خدای خالق+قدیر+رب+حکیم	۵
توکل اعتماد به نفس	ایمان به چنین خدایی (حدید، ۲. روم، ۵۴) باعث می شود از جهت نگرش همه امور را به آن او بسپارد و او را حلال مشکلات بداند و در مقام عمل به او اعتماد نماید (انفال، ۲).	ایمان به خدا با صفات خالقیت+قدرت+محبی+ممیت	۶
آرامش توکل مسئولیت پذیری	ایمان به چنین خدایی که مربی دائمی است و از موجوداتش غافل نمی شود، علاوه بر مسئولیت پذیری باعث می شود آرام باشد و درمی یابد به چه کسی اعتماد کند (نمل ۷۸ و ۷۹. هود، ۱۲۳. نحل، ۹۹. توبه، ۱۲۹. نحل، ۴۲ و ۹۹. عنکبوت، ۵۹؛ شورا، ۳۶. بقره، ۲۵۵. فرقان، ۵۸. غافر، ۶۵. ملک، ۱)	ایمان به خدای قدیر+عزیز+علیم+حی+قیوم+رب	۷
عزت نفس بهداشت روان در حیطه نگرش و گرایش و رفتار	به انسان عزت نفس عنایت می کند و عزت نفس، تجلی شخصیت سالم (درساحت های نگرش و گرایش و کنش) و عصاره فضائل اخلاقی است و شخص سالم، مجموعه جهان و وقایع اش را بپوش و باطل و بی هدف نمی داند (آل عمران، ۱۹۱) و گرچه دنیا را شایسته دل بستگی ندانسته، اما آن را محل تلاش و کار و بهره برداری صحیح برمی شمارد که همه این امور حکایت گر عزت نفس و برخاسته از نگاه قرآنی به خدای عزیزی است که در جهت هدایت و سعادت انسان ها تکلیفی فراتر از توان از آنها نمی خواهد (بقره: ۲۸۶)	اعتقاد به خدای حکیم+عزیز+هادی	۸
دوری از گناه عزت نفس دوری از ظلم تکرکز بر خوبی ها مسئولیت پذیری	هر چند خدا رحیم است و رحمتش بر غضبش سبقت دارد، اما باور به چنین خدایی باعث می شود انسان خدا را یک طرفه نبیند و به صفات بازدارنده حق تعالی نیز توجه داشته باشد و از ظلم به دیگران و گناه دوری نماید و همین سبب عزت نفس است توضیح آن که صفات بازدارنده خدا، سبب دوری از خطاست (ق، ۱۶) و همین که انسان دل بسته به رحمت خدا، از ترس عذاب گناهان به سمت گناه نرود، روان پریشی نخواهد شد. و گفته شده طبق آموزه های دینی به دو وسیله آرام سازی و تخلیه هیجانی می توان به مقابله با فشار روانی رفت. (شاکری نیا، ۱۳۷۹: ۳۷۷)	باور به خدای رحیم و توأب که قدرت+غضب+حکمت+عدالت دارد+ ذواتنقام و ذاب کننده نسبت به ظالمان	۹
توکل دعا و نیایش امید تکامل روحی. روانی	باعث می شود انسان خود را موجودی بی نهایت کوچک در برابر آفریدگار بی نهایت بزرگش ببیند و در برابر عظمت او کرنش و نیایش نماید (صفورایی، ۱۳۸۴: ۱۶) البته علاوه بر روی آوردن به دعا که همناوی با مجموعه جهان هستی است (اسراء، ۴۴) اتصال به نیروی لایزال مجیب،	باور به معبود+قدیر+مستعان+عظیم+محبیب	۱۰

باعث امید و احساس مقاومت در برابر تلخی‌ها، و احساس لذت در زندگی لذت می‌شود (نساجی‌زواره، ۱۳۸۶: ۳۱) و همین تکامل است.

بازبینی و تحلیل نهایی مضامین

بیان شد که ذات خدا قابل شناخت نیست «لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ» (شوری، ۱۱) و هرچه بیشتر برای معرفت خدا گام برداشته شود، اعتراف به نشناختن خدا عمیق‌تر خواهد شد و در مسیر شناخت خدا، انبیا و اولیا در ذات او سرگردان هستند؛ چه رسد به شاگردان آنان به همین جهت حضرت امیر علیه‌السلام، مفسر بزرگ و حقیقی قرآن می‌فرماید: «لَا يُدْرِكُهُ بَعْدَ الْهَمِّ وَلَا يَنَالُهُ غَوْصُ الْفِطْنِ: افکار بلند ژرفاندیشان، کنه ذاتش را ادراک نکنند و غواصان دریای علوم دستشان از پی‌بردن به کمال هستی خدا کوتاه است» (نهج البلاغه، خطبه ۱).

اما قرآن با بیان صفات الهی در صدد است خداوند را به صورت صحیح به بندگانش بشناساند و البته به تعبیر المیزان، صفات خدا عین ذات اویند و لذا نمی‌توان به کنه صفات هم پی‌برد. اما با توجه به گستردگی صفات الهی و این‌که در قرآن با فلسفه خویش ذکر شده، می‌توان یک نوع معرفت به خدا پیدا نمود که برای هدایت و سعادت انسان راهنما و راهگشاست.

پس از اسم «الله» که حاوی تمامی صفات الهی و اسم منحصر خداست، در بین صفات خدا، صفت ربوبیت جامع صفات الهی به معنای مالکیت و مدیریت خدای متعال است و تمام هستی در معرض ربوبیت الهی قرار دارد.

صفات خدا به دلیل عینیت با ذات، درهم تنیده و مرتبط با یکدیگرند و اگر چه هر کدام به تنهایی، اثری بر بهداشت روانی و زیست اخلاقی دارند، از ترکیب هر کدام با دیگری تاثیر مثبت زیادی بر انسان خواهند گذاشت. به تعبیر دیگر باور به خدا و تصور و نگرش قرآنی به خدا که همان نوع نگاه و جهان‌بینی انسان به خداست، قطعاً جهت‌دهنده نوع احساسات آدمی و هدایت‌کننده رفتار اوست. همین تنظیم بینش الهی و مدیریت احساسات در مسیر خدا، همان بهداشت روان است که منجر به انجام اعمال شایسته و زیست مطلوب می‌گردد.

در تحلیل نهایی الگوی مذکور از نقش باور به صفات خدا در بهداشت روان و زیست مطلوب، از منظر دینی نتیجه جامع «تقرب به خدا» به دست می‌آید؛ بدین صورت که در واقع شناخت و معرفت به خدا و صفات الهی باعث تاثیرگذاری در احساسات پاک انسانی و ایجاد انگیزه انسانی برای انجام عبادات و اعمال صالح می‌شود و هر عمل صالحی که بر اساس انگیزه والا و احساسات پاک انجام می‌دهد، در واقع همان صفات الهی البته با توجه به میزان معرفت، خلوص نیت و عنایت الهی در وجود انسان متجلی می‌گردد و این، همان قرب الهی است.

توضیح بیشتر آن‌که قُرب الی الله به معنای به فعلیت رساندن استعدادها، توانمندی‌ها و قابلیت‌های وجودی انسان است که خداوند در وجود او قرار داده است و این مهم با آگاهی، اختیار و تلاش انسان به دست می‌آید. مهم‌ترین استعداد و توانمندی که خداوند متعال در وجود انسان‌ها گذاشته، ظرفیت کسب صفات و ویژگی‌های خداوند است که خدای متعال در وجود خلیفه و جانشین خویش قرار داده است؛ بنابراین تقرب به خداوند یعنی نزدیک شدن به سمت صفات خدا و تجلی آنها در وجود انسان که این صفات بالقوه در وجود انسان قرار دارد و باید بالفعل و شکوفا شود. واضح و مشخص است که تقرب و نزدیک شدن به خدا، مکانی و زمانی نیست، بلکه نزدیک شدن به خدا، صفاتی و شکوفاساختن استعدادهای درونی است که در پرتو بهداشت روان به دست می‌آید. توضیح بیشتر آن‌که خداوند دارای صفات بی‌شماری است که در قرآن و ادعیه‌ای مثل دعای جوشن کبیره به آنها اشاره شده است. به عنوان نمونه خدا دارای صفاتی نظیر حیات «زنده بودن»، محیی «زنده‌کننده»، رحمت، ربوبیت «پرورش دهنده و مدبر»، قدرت، علم، حلم، حق و لطف است. این صفات در وجود خدا، بی‌نهایت و کامل است، اما با وجود توحید صفاتی در خدا، استعداد کسب صفات و اخلاق الهی در وجود انسان هم امکان‌پذیر است و چون بین اعمال انسان با صفات الهی ارتباط و تناسب برقرار است، انسان با انجام هر کدام از اعمال عبادی و اخلاقی می‌تواند این صفات الهی را در وجود خویش تقویت، متجلی و شکوفا سازد. با تجلی صفات الهی از رهگذر باور درست به صفات الهی و انجام اعمال صالح، قرب الهی حاصل می‌شود که بزرگترین تاثیر فرایند مذکور است و هرچه میزان تقرب افزایش یابد، در واقع بهداشت روانی بیشتری نصیب انسان شده و او از سلامتی شخصیت بهتر و زیست مطلوب‌تری برخوردار خواهد بود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر در صدد آن بوده تا به نقش باور به صفات خدا در سلامت روانی و شخصیت سالم از منظر قرآن با دیدگاه‌های تفسیرالمیزان بپردازد؛ زیرا تصورات نادرست نسبت به صفات خدا باعث اختلالات روانی و بلکه رفتارهای نادرست می‌گردد، اما باور صحیح به خدا که تنها از مسیر فهم الگوی قرآنی امکان‌پذیر است، باعث بهداشت روانی، شخصیت سالم و رفتارهای درست می‌شود. البته فهم الگوی قرآنی صفات خدا در تفسیر و تبیین همه جانبه صفات الهی است که به علت محدودیت مقاله، علاوه بر توجه به تمامی صفات الهی، در این تحقیق بر اساس روش تحلیل مضمون به ۲۰ صفت خدا یعنی یگانگی، خالقیت، ربوبیت، علم، حکمت،

هر آنچه را که موجب شکوفایی انسان می‌شود، در دسترس او قرار داده است. سخن پایانی آن که الگوی موردنظر این پژوهش، یک مدل مختصر از فهم ترکیبی صفات خداست و بر اساس این الگو می‌توان به اندازه بضاعت و فرصت، از ترکیب صفات خدا آثار مطلوب در بهداشت روان و شخصیت سالم احصا نمود.

References

The Holy Quran

1. Azarbaijani, Masoud, Psychology of religion from the point of view of William James, Qom, Hozha and University Research Institute, 2017.
2. Ibn Sina, Hossein, Ala'i Encyclopedia, Tehran, Ahmed Khorasani, 1360.
3. Ibn Sahlan Sawi, Commentary and two other treatises on logic, Tehran, Danesh Pajoh Press, 1377.
4. Ispington, Andrew, Mental health, translated by Hamidreza Hosseinshahi Barvati, Tehran, Rovani, 2014.
5. Baghi, Abdul Reza, Examining the place of perception and confirmation in the perception of God from the point of view of Allamah Tabataba'i, Marafet, 20th year - number 166, Mehr 2019.
6. Patterson and others, Michael, Aql and religious belief, translated by Ahmad Naraghi and Ibrahim Soltani, Tehran, new design, 2019.
7. A group of writers, Farhang Shia, Qom, Zamzam Hedayat, 2008.
8. Javadi Amoli, Abdullah, Monotheism in the Qur'an, Qom, Israa, 2013.
9. Khaksari, Zahra, and Zahra Khosravi, God; and positive and negative perception of him and its relationship with self-esteem and mental health of students, Journal of Psychology and Religion, number two, summer 2013.
10. Rabbani Golpaygani, Ali, lectures on theology, Qom, Imam Sadiq Institute, 1425.

قدرت، اراده، حیات، رحمت، تواب، غضب، حلم، عدالت، شهید، حفیظ، رزاقیت، حمید، نور، حق، و ممیت پرداخته شده و بر اساس دیدگاه‌های علامه طباطبایی در المیزان بیان گردیده که باور جامع به صفات خدا بر اساس قرآن باعث هدف‌مداری و معنابخشی در زندگی، افزایش ایمان و انگیزه، تقویت گرایش‌های مطلوب، توازن خوف و رجا، تقویت تمرکز، ایجاد آرامش، تقویت توکل، افزایش امید، اعتماد به نفس، عزت نفس، احساس لذت، وحدت و یکپارچگی شخصیت، حریت، نظم، مسئولیت‌پذیری، دوری از گناه، بهداشت روان و در نهایت تجلی صفات خدا و تقرب به حق تعالی می‌شود.

نتایجی که در پژوهش به دست آمده، آن است که هرگز نمی‌توان به کنه و حقیقت ذات خداوند نامحدود دست یافت، اما چون صفات خدا عین ذات اویند و باهم سازگاری کامل دارند، به همین جهت، مطالعه مجموعه صفات الهی از منظر قرآن، سبب شکل‌گیری باور درست می‌شود و باور درست باعث سلامت اخلاقی و روانی است. در تحلیل صفات الهی، پس از اسم منحصر «الله»، صفت ربوبیت جایگاه خاصی در قرآن دارد و همه صفات خدا که در جهان هستی گسترده شده اند، بر اساس ربوبیت الهی عمل‌کننده و اثرگذارند.

هدف‌مداری و معنابخشی در زندگی، افزایش ایمان و انگیزه، تقویت گرایش‌های مطلوب، توازن خوف و رجا، تقویت تمرکز، ایجاد آرامش، تقویت توکل، افزایش امید، اعتماد به نفس، عزت نفس، احساس لذت، وحدت و یکپارچگی شخصیت، حریت، نظم، مسئولیت‌پذیری، دوری از گناه، و تکامل روحی و روانی از جمله آثار صفات خداست که بر اساس باور به صفات الهی و ترکیب آنها بایکدیگر به دست می‌آید، اما تقرب به خدا، نتیجه جامع صفات الهی است که متضمن سلامت اخلاقی و بهداشت روانی و همان تجلی صفات الهی در انسان است؛ به تعبیر دیگر تجلی صفات الهی بر اساس معرفت به صفات خدا و عمل خالصانه در عبادات و کارهای انسانی به وجود می‌آید.

علاوه بر نتیجه نهایی تقرب که الگوی جامع نقش باور به صفات خدا در زیست انسانی است، نتایج دیگری که از مجموعه پژوهش به دست می‌آید، آن است که بی‌جهت نیست که در طول تاریخ، پیامبران الهی و امامان معصوم علیهم‌السلام تمام تلاش خویش را داشته‌اند تا انسان‌ها را متوجه ایمان به خداوند و توحید و بندگی او نمایند؛ آنها مأمور شده‌اند تا تصور و باور درست خداوند را در ذهن و وجود انسان‌ها جهت دهی و نهادینه‌سازی نمایند تا هر انسانی در تقرب به خدا و پیمودن راه کمال به دقت و سرعت گام بردارد. هم‌چنین با رویکرد مذکور درباره صفات خدا به صورت ملموس و منطقی می‌توان نتیجه گرفت که قرآن کریم

teenagers, Journal of Thought and Behavior, Fall 2019, Volume 6, Issue 21.

23. Faiz Kashani, Alem al-Iqin fi Asul al-Din

24. Majlisi, Mohammad Baqir, Bihar Al-Anwar, Tehran: Islamia, [Beta]

25. Mohaghegh, Mohammad Baqer, Divine Names and Attributes in the Qur'an, Tehran, Islamic Publications, vol.1 and 2.

11. Sobhani, Jafar, Theology of Ali Hoda Al-Kitab and Sunnah and Al-Aql, Qom, Institute of Imam Sadiq, peace be upon him, 1423.

12. Seyyed Razi, Nahj al-Balagha, translated and explained by Faiz al-Islam, Tehran, Faqih, 1379.

13. Shakriniya, Iraj, The effect of religious beliefs on the mental health of transplants, No. 257, March 2019.

14. Shujaei, Mohammad Sadiq, Trust in God; A way to your sanctity, Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute, 2013.

15. Safurai Parisi, Mohammad Mahdi and Suleiman Ghasemi, mental health in the light of practical commitment to religious teachings, Marafet magazine, 2014.

16. Tabatabaei, Mohammad Hossein, Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Society, 1417 AH.

17. Tabatabaei, Mohammad Hossein, Badaye Al-Hikma.

18. Tabatabaei, Mohammad Hossein, translated by Al-Mizan, translated by Mohammad Bagher Mousavi Hamdani, Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Society of Teachers, 1374.

19. Tabatabaei, Mohammad Hossein, Nahayeh al-Hikma, Qom, Islamic Publishing Institute, 1427 A.H.

20. Abd Khodayi, Mohammad Saeed, Foundations of Mental Health in the Guidelines of the Holy Quran, Islamic Studies, No. 37 and 38, Winter 1376.

21. Aliansab, Hossein, mental image of God and its origin, psychology and religion, 4th year, 2nd issue, summer 2019.

22. Ghobari Bonab, Bagher and others, mental health, mental image of God and quality of attachment in delinquent